

סנהדרין יג ADDENDUM

משה שווערד

א. רש"י על סנהדרין דף יג/א

חג האסיף - זמן האסיף שבחג, דהיינו חולו של חג, שיכול לאסוף בו דבר האבד השמר שיהא בתקופת שנה הנכנסת, ולא בתוך תקופת תמוז שהיא משנה שעברה, ר' יהודה סבר כולו חג בעיניו, כלומר כל חולו של מועד בעיניו בתקופה חדשה, הלכך כשתקופת תמוז חסירה ששה עשר, הרי יום אחד מחולו של מועד נמשך לתוכה, דחמשה עשר יום טוב, ויום ששה עשר חולו של מועד, אבל אם היתה תקופת תשרי נופלת ביום ששה עשר, הרי כל חולו של מועד בתקופה חדשה, ואין מעברין, ר' יוסי אומר מקצת חולו של מועד בעיניו בתקופה חדשה, הלכך כשתקופת תשרי נופלת ביום עשרים ושנים שהוא יום טוב האחרון מעברין את השנה ודוחין את המועדות כדי להקדים תקופה לחג, אבל אם רואין בית דין באדר, שתפול תקופת תשרי ביום עשרים ואחד שהוא שביעי של ערבה, דאיכא מקצת חולו של מועד בתקופה חדשה אין מעברין, ולמעבריה לאלול ולידחיה למועד חד יומא, ואיכא לר' יהודה כוליה חג ולר' יוסי מקצת חג, כדפרכין לקמן גבי תקופת ניסן ליעבריה לאדר לא אפשר, משום דלא מיקלע לן תשרי ביומא דחזיא אי מעברין לאלול, דהא מעיקרא מסדרין לירחא דסיתא כי היכי דלא לינקע תשרי באדר"ן...

ב. דבר יעקב מסכת סנהדרין דף יג עמוד א

ו] חג האסיף - מבואר בגמ' שיש איסור לאסוף פירות ביום טוב, ורק בחול המועד שרי. התוס' [מ"ק יב ב] מקשים איזה איסור יש באיסוף תבואה או פירות ביום טוב. [1] ותירצו דאפשר שיש איסור בטירחה אף כשאין מלאכה. [2] הרש"ש מקשה למה לא תירצו שיש בזה איסור מעמר.

ג. דבר יעקב מסכת סנהדרין דף יג עמוד א

ז] רד"ה חג האסיף - זמן האסיף שבחג דהיינו חולו של חג שיכול לאסוף בו דבר האבד - מבואר ברש"י [שמפרש כוונת הפסוק] שיש איסור מה"ת לעשות מלאכה בחול המועד היכא שאינו דבר האבד. וכן דעת הרשב"ם [פסחים קיח א] שביאר מש"כ בגמ' כל המבזה את המועדות כאילו עובד עכו"ם, שהכוונה שעושה מלאכה בחולו של מועד. גם הריב"ן [מכות כג א] מבאר מבזה את חולו של מועד. וכן כתב רש"י [להלן צט. ד"ה מועדות] על מש"כ בגמ' שהמבזה את המועדות אין לו חלק לעוה"ב, מועדות - חולו של מועד.

התוס' [חגיגה יח. ד"ה חולו] כתבו שאיסור מלאכה בחוה"מ הוא מדרבנן [וכן דעת הרא"ש ריש מ"ק], ולכן חולקים על הרשב"ם וכתבו דא"א לומר שהוא כמו עובד ע"ז [שאסור מדאורייתא], אלא מבזה את המועדות הכוונה למבזה את היום טוב עצמו. וכן מוכיח השער הציון [סימן תקל - ד] מדברי הרמב"ם [יום טוב ו - טז] שקבע מימרא זו בדיני כיבוד יום טוב, וכ"כ מרכבת המשנה. המ"מ [יום טוב ז - א] לומד בדעת הרמב"ם שאיסור מלאכה בחוה"מ הוא מדרבנן. ולפ"ז מוכן שהרמב"ם לומד שהמבזה את המועדות קאי איום טוב. התוס' בחגיגה מבארים שהרשב"ם ס"ל שאיסור מלאכה בחוה"מ אסור מה"ת, ולכן חמור כמו יום טוב עצמו. וכן דעת רש"י [מ"ק יא: ד"ה אלא וחגיגה יח. ד"ה לימד] שאיסור מלאכה בחוה"מ הוא מדאורייתא. וכ"כ החינוך [מצוה שכג]. וכן צ"ל בדעת הריב"ן [ערוך לנר מכות כג א]. וכ"כ ר' יונה [שערי תשובה ג - יא] המבזה חול המועד שהוא מצות עשה, אין לו חלק לעוה"ב.

התוס' מקשים אם האיסור מה"ת, היאך מותר דבר האבד. רש"י בלשונו [מ"ק ב. ד"ה משקין] תירץ, שמסרו הכתוב לחכמים לקבוע איזה מלאכות יהיו אסורות בחוה"מ, וכ"כ הבי"י [סימן תקל - א]. הביאור הלכה [סימן תקל ד"ה ומותר] מביא באריכות את הדעות שנחלקו אם איסור מלאכה בחוה"מ הוי מה"ת או מדרבנן, וכתב שיש נ"מ לענין ספיקא.

המג"א [סימן תקל - א] מביא מהתניא רבתי שסבר שיש מצות כיבוד יום טוב בחוה"מ, לכבדו באכילה ושתיה וכסות נקיה כשאר ימים טובים. השעה"צ [אות ד] כתב שזה חולק על הרמב"ם, ולפי הרמב"ם א"צ לכבדו כיו"ט, אלא שלא ינהג בהן מנהג חול. המג"א מביא מחלוקת האם מלאכה בחוה"מ אסור מדאורייתא, ואף למ"ד שאסור מדרבנן עונשו גדול דאמרינן המבזה את המועדות כאילו עובד ע"ז. המחצית השקל מביא החמד משה שמקשה על המג"א שלמ"ד שמלאכה בחוה"מ אסור מדרבנן, הא דאמרינן כאילו עובד ע"ז קאי איום טוב ולא קאי החוה"מ כמבואר ברמב"ם.

ד. יד רמה על סנהדרין דף יג/א

קשיא לרב כדאמרינן, קשיא. ולא ידעינן מ"ט לא אסיקנא בתיובתא, אלא משום דאיכא למימר רב תנא הוא ופליג:

ה. דבר יעקב מסכת סנהדרין דף יג עמוד א

יב] קשיא - הרמ"ה והתורת חיים מקשים למה לא קאמר תיובתא. הרמ"ה מתרץ משום שאפשר לומר רב תנא ופליג. וזה תירוץ לפי הרמ"ה שגורס לעיל אמר רב יהודה אמר רב, וכן גורס הר"ח, אבל הגירסא לפנינו אמר רב יהודה אמר שמואל.

התו"ח מתרץ שאם נהפוך הדעות של ר' יהודה ור' יוסי שהביא שמואל, אפשר יהיה לתרץ שלא יהיה סתירה מהברייתא, [והאריך לבאר שלפ"ז אפשר לתרץ הסתירה בר' יהודה דכשאמר כ"א יום קאי אנפילת התקופה, וכשאמר כ' יום קאי אחסרון].

ו. קובץ שעורים ח"א - מסכת בבא בתרא דף קע"א

(תרלג) דף ק"ע. אמר רב אין הלכה לא כר' יהודה ולא כר"י, ופירשב"ם דרב תנא ופליג, ובתוס' כתובות ד"ה כתבו דר' יוחנן פליג בזה, וכיון דקיי"ל רב ור"י הלכה כר"י א"כ ס"ל דרב אינו תנא ולא יוכל לחלוק על תנאים, וקשה איך פסקין הכא הילכתא כרב נגד המשנה, וד"ז שאלתי מכ' מו"ר הגר"ח הלוי זצ"ל מבריסק, והשיב, דבאמת גם אמורא יש בכוחו לחלוק על תנא, והא דמותבין תיובתא מתנאי לאמוראי, הוא משום דאמורא אינו חולק על תנא, ואילו ידע דברי התנא לא היה חולק עליו, אבל במקום שחולק להדיא, אפשר להיות הלכה כמותו עכ"ל... מיהו בעיקר דברי תוס', דאיכא פלוגתא אי רב הוי תנא או אמורא, אינו נראה כן מדברי רבינו שריירא, וז"ל והו נמי רבנן אחריני דאיתנין תנאי ואמוראי, כגון ר' חנינא ור' ינאי ורב דהו תלמידי דרבי וכו' ובכמה דוכתי אמרינן רב תנא ופליג, והו נמי רבנן אחריני דהו אמוראי בלחוד, כגון שמואל ורב שילא וכו' עכ"ל, ונראה הכונה "דהו תנאי ואמוראי" שהיו במדרגה ממוצעת בין תנאי לאמוראי, וע"כ חולקים על תנאים וגם אמוראים חולקים עליהם, אלא דאכתי לא מיתרצא קושית תוס' שם לימא ר' יוחנן אנא דאמרי כרב דהו תנא, וחידוש גדול נמצא בחידושי הרמב"ן - ב"ב קל"א - דהא דמותבין תיובתא מתנא לאמורא הוא רק אם דברי התנא נשנו במשנה או בברייתא, אבל אם הן בלשון מימרא אפשר לחלוק על דברי התנא, וכן כתב שם בשיטה בשם רבינו יונה "ואף על פי שאין דרך האמוראין לחלוק על התנאים, הני מילי בדבר שסיימו אותו במשנה או בברייתא" וכן נראה מלשון הגמ' גיטין דף מ"ב, מימרא הוא ומימרא לרבא לא ס"ל, ופירש רש"י מימרא בעלמא היא ואינה לא משנה ולא ברייתא, ונראה טעם החילוק הזה, משום דמשניות וברייתות נסדרו בהסכם כל חכמי הדור, [וזהו טעם מ"ש בתוס' דין מחלוקת ואח"כ סתם אינו תלוי בסידור המשנה שסידר רבי אלא לפי הסדר ששנה לתלמידיו, היינו דכח סתם משנה אינו מפני הכרעתו של רבי דמאי אולמא דרבי משאר תנאי אלא מפני הסכמת כל חכמי הדור שלמד עמהן] אבל מימרא נאמרה על דעת עצמו של התנא שאמרה, ולפי"ז נמצא דהחילוק אינו בין תנאי לאמוראי אלא בין משנה וברייתא למימרא, ונמצא בגמ' דמקשינן גם מאמוראי קמאי כגון רב ורבה אף דהן מימרא, וצ"ל דמ"מ לא מותבין תיובתא מינייהו, כמו דמותבין ממשנה או ברייתא, אלא דהיכא דאפשר לשנויי משנינן...

=====

ז. רשימות שיעורים

דף יג: בגמ'. וסמכו שנים זקני שנים ואין כ"ד שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן חמשה.

ולכאורה מהא דבעינן ה' זקנים מב"ד הגדול לסמיכת פר העלם דבר, מוכח דחל חלות שם מינוי בגברא של הדיין שנתמנה לסנהדרין הגדול, דהוי דיין שבסנהדרין, ואפילו כשאינם יושבין במקומן בלשכת הגזית חל בו חלות שם דיין שבסנהדרין. ועוד מוכח דאפילו כשאין שם ישיבת כל הסנהדרין אלא רק חמשה זקנים מהסנהדרין עדיין חל בהם חלות שם דיין שבסנהדרין וזקנים.

והנה יש להעיר דמוכח מכאן דחל הדין דאין כ"ד שקול אפילו היכא שהב"ד אינם מורים הוראה

ומכריעים את ההלכה אלא דעושין מעשה ב"ד בעלמא, ואע"פ שא"א לעשות מעשה ב"ד עפ"י הכרעה של רוב הדיינים אלא בעינן שכולן יהיו בדעה אחת, וא"כ צ"ע מ"ט בעינן שלא יהיו ב"ד שקול. וי"ל דהביאור בזה הוא דאע"פ שאין ב"ד מורין כאן שום הוראה בעינן שיהא ב"ד הראוי להורות, דיכול הדבר לבוא לידי שאלה שיצטרכו להורות, ולכן בעינן ב"ד הראוי להורות (דאינו ב"ד שקול) גם למעשה ב"ד. וכן

דף יג: גמרא. תנא: סמיכה וסמיכת זקנים בשלושה. מאי סמיכה ומאי סמיכת זקנים? אמר רבי יוחנן: מיסמך סבי.

ציון ג. ואין סומכים סמיכה, שהיא מינוי הזקנים לדיונות, אלא בשלושה, והוא שיהיה האחד סמוך מפי אחרים כמו שביארנו.

(רמב"ם סנהדרין ד, ג)

סמיכת דיינים – מי סומך ובכמה

א. מספר הסומכים. שנינו במשנה "סמיכת זקנים... בשלושה – דברי רבי שמעון, רבי יהודה אומר: בחמישה". ומפרש רש"י: "סמיכת זקנים – על ראש פר העלם דבר של ציבור". לפי דבריו יש לומר שאמנם בדין זה נחלקים רבי יהודה ורבי שמעון, אך לגבי סמיכת זקנים הכל מודים שנעשית בשלושה. אולם הרמב"ם בפירושו למשנה מבאר שסמיכת זקנים שבמשנה היא מינוי דיינים, וכן עולה מפירושו למשנה במסכת מנחות (ט, ז). מכאן שלדעתו מחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון קיימת גם לגבי סמיכת דיינים.

בהלכה שלפנינו פוסק הרמב"ם שסמיכה לדיינות נעשית בשלושה וכדעת רבי שמעון, ויש לברר מדוע פוסק כך הרמב"ם בניגוד לכלל שבמחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון הלכה כרבי יהודה.

הכסף משנה מבאר, שרבי יהודה ורבי שמעון אינם נחלקים לגבי סמיכת דיינים והכל מודים שנעשית בשלושה, ואין הוא מזכיר את דברי הרמב"ם בפירושו למשנה. אפשר שלדעתו הרמב"ם חזר בו מדבריו בפירושו למשנה. אמנם, בעל הגהות מיוניות כותב שהרמב"ם פוסק כך ולא כרבי יהודה, משום הברייתא בסוגייתנו שסוברת כמותו, ולפירושו אין הכרח לומר שהרמב"ם חזר בו.

ב. מי הם הסומכים. מהמעשה של רבי יהודה בן בבא, שהתאמץ לסמוך על אף הסכנה, משמע שרק סמוך יכול לסמוך אחרים, ולכן אם רבי יהודה בן בבא לא היה סומך היתה הסמיכה בטילה, וכפי שאמרו בגמרא: "זכור אותו האיש לטוב ורבי יהודה בן בבא שמו שאלמלא הוא... בטלו דיני קנסות מ ישראל". כך עולה גם מדברי התוד"ה נקיטנא (ב, א), וכן פוסק הרמב"ם בהלכות סנהדרין (ד, א), שהתנאי לסמיכה שתהא ע"י סמוך. עם זאת נחלקים הראשונים בשאלה, האם שלושת הסומכים צריכים להיות סמוכים או די אחד מהם סמוך.

המאירי מוכיח מן המעשה של רבי יהודה בן בבא שדי שאחד מן השלושה יהיה סמוך, כפי שנראה במעשה זה שחבריו לסמיכה לא היו סמוכים והיה הוא עיקר הסמיכה. כך סובר גם הר"ן, המוסיף שאם היו הם סמוכים כמותו, הרי לא תהיה פגיעה גדולה בכבודו של רבי יהודה בן בבא אם יזכירם.

הכסף משנה מביא ראייה אחרת לשיטה זו מהמשך הגמרא, שאביי מקשה על מה שרצו ללמוד את מקור דין הסמיכה מסמיכת משה את יהושע, שאם כן די בסומך אחד כמשה או שיש צורך בשבעים ואחד, ונותר הדבר בקושיא. עפ"י זה מבאר הכסף משנה שכיון שלהלכה ברור שאין צורך בשבעים ואחד כדי לסמוך, ומאידך מפורש בברייתא שהסמיכה נעשית בשלושה, ע"כ צריך לומר שרק אחד מן הסומכים צריך להיות סמוך כמשה, אליו יצטפו שנים שאינם סמוכים. כן כותב גם בעל קרית ספר.

בסברת הדבר, כותב הגר"ז הלוי, שהסמיכה צריכה לבית דין אך די בבית דין של הדיוטות, ברם, כדי שיהא סמוך מפי סמוך עד משה רבינו, צריך שאחד מהשלושה יהיה סמוך.

לעומת שיטה זו מובא באוצר הגאונים (רמה): "ויהיו הסומכים בעלי מגין נסמכים מפי סומכין כי סמיכת יחיד אינה סמיכה וכדאמרינן סמיכת זקנים ועריפת עגלה בשלושה". משמע ששלושת הסומכים צריכים להיות סמוכין. כך סובר גם הרמ"ה בביאורו על דברי

הסבר שונה על דברי הסוגיה 'לא הוה מסתייעא מילתא' כותב בעל החמרא וחיי (דף יד, א ד"ה שם רש"י), שהיה רוצה לסומכם אך לא היו נמצאים אצלו, וכשהיו נמצאים אצלו "היה בא לר' יוחנן איזה דבר שלא היה יכול לסומכם באותה שעה".

ט. גמרא הלכה ברורה

דף יג: גמרא. אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי: בידא ממש סמכין ליה? אמר ליה: סמכין ליה בשמא, קרי ליה רבי ויהבי ליה רשותא למידן דיני קנסות.

ציון ד. וכיצד היא הסמיכה לדורות? לא שיסמכו ידיהן על ראש הזקן, אלא שקורין לו ואומרים לו הרי את סמוך ויש לך רשות לדון אפילו דיני קנסות.

(רמב"ם סנהדרין ד, ב)

כיצד נעשית הסמיכה

א. סמיכה ביד או בפה. המאירי והחינוך (מצוה תצא) כותבים שמשם סמך את יהושע בידו ממש, אך מוסיפים שמכל מקום סמיכת דיינים לדורות אינה ביד אלא בפה, וכך סובר גם הרמב"ם בהלכה שלפנינו. נראה, איפוא, שזו היתה השאלה של רב אחא, האם סמיכה לדורות צריכה להעשות ביד כסמיכת משה את יהושע, ומשיב רב אשי שלדורות דיה לסמיכה שתהא בפה.

בעל ערוך השולחן (חו"מ ג, י) מבאר שמשם סמך את יהושע ביד כפי שנצטוו עליה שם (במדבר כו, יח) "וסמכת את ידך עלי", לא כדי שיוכל לדון ולהורות, אלא כדי שתשרה עליו שכינה ככתוב "ונתת מהודך עליו" (שם פסוק כ).

בירושלמי (הוריות פרק ב סוף הלכה ב דף טו) מובא שהמקור לסמיכה בפה הוא מאופן מינויו של הכהן העשוי להחליף את הכהן הגדול ביום הכפורים, אם אירע בו פסול. בירושלמי נאמר: "ומנין לרבות אחר במתמנה? תלמוד לומר וכפר הכהן, במה הוא מתמנה? רבנן דקיסרין בשם רבי חייה בר יוסף בפה, אמר רבי זעירא הדא אמרה שממנין זקנין בפה". ונראה שהיתה לרבנן דקיסרין קבלה שמינוי נעשה בפה ולא ביד ומכאן שגם סמיכת זקנים בפה.

מאידך כותב הר"י ברצלוני בספר השטרות (הובאו דבריו באוצר הגאונים סנהדרין אות רמ), שהסמיכה נעשית ביד כסמיכת משה את יהושע, ובקריאת שם רבי. הוא גורס בסוגיותנו "אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי היכי סמכי ליה, מותבי ליה ידא ארישא, וסמכי ליה בשמא וקרו ליה רבי ויהבי ליה רשותא למידן דיני קנסות".

ב. לשון הסמיכה. רב אשי אומר "סמכין ליה בשמא קרי ליה רבי ויהבי ליה רשותא למידן דיני קנסות".

ומסביר הרמ"ה: "אלא סמכי ליה בשמא, מאי היא? דקרו ליה רבי ויהבי ליה רשותא למידן דיני קנסות". משמע מדבריו, שאין צורך לומר 'הרי אתה סמוך', אלא קורין לו 'רבי' בלבד. כן כותב המאירי, וכן נראה מרש"י הכותב: "מיסמך סבי, לקרות להם רבי".

בעל החינוך חולק וכותב: "אומרים לו הרי אתה סמוך וקורין לו רבי מאותה שעה". מדבריו משמע שלשון הסמיכה הוא שאומר: "הרי אתה סמוך", ומשעה שנסמך מקבל תואר רבי. לכאורה נראה כדבריו ממה שכותב רב שרירא גאון באגרתו (הובאו דבריו באוצר הגאונים) שרק מתקופת רבן גמליאל הזקן נהגו לקרות לסמוכים רבי, ויוצא שהשם רבי אינו חלק מהסמיכה. אמנם אפשר שדברי הרמ"ה והמאירי מתייחסים לזמן שנתחדש התואר רבי, ומאותה תקופה די באמת בקריאת שם רבי ולא צריך לומר בפירוש שהוא סמוך.

י. מרגליות הים

יט. וחד לא סמך והא אר"י כו. בטח"ק כ' דהפסיק בירור ענין מנין הסומכין בפרט אחר של סמיכה אם ביד או בשם שזהו קשור יחד משה סמך יחידי ביד אבל אחריני שסומכין בשלשה אין צריכין יד כו, ובס' גור אריה כ' משה ביד לנבואה וזקני הדור שסומכין בשמא והו רק לחכמה שרק ביהושע מצינו סמיכה ביד ממש לא כן בשבעים הוקנים שנסמכו בשמא שהיו כתובים בפתקאות הגורל או בפה ע' ירושלמי יומא פ"א ה"א. ויעוין תנחומא ס"פ תשא מנין זכה משה לקרני הוד כו' נתן הקב"ה כף ידו עליו כו' הרי כי להמשיך השפעה נבואית לזכות לקרני "הוד" יניקת הנביאים צריכים השקה והתחברות עם המשפיע. וכן כשסמך משה את יהושע (במדבר כ"ז יח-כ) ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו גו' ונתת מהודך עליו גו' שהסמיכה ביד היתה להמשיך עליו "הוד" ע' זהר בראשית כ"א ב נצח ישראל

יא. גמרא הלכה ברורה

ד. נתינת רשות לדון דיני קנסות. רב אשי אומר שלאחר שנסמך, ויהבי ליה רשותא למידן דיני קנסות. כן פוסק הרמב"ם, ויש להסתפק האם צריך לתת רשות מפורשת בשעת הסמיכה לדון דיני קנסות, או שמכיון שהוא סמוך ממילא יכול לדון דיני קנסות ואין צריך רשות מיוחדת לכך. בעל עינים למשפט כותב שאמירה זו נועדה רק כדי לפטור מתשלומים כשטעה, ואם כן לפי השיטה שכל סמוך פטור מתשלומים אין צורך לומר לו שיש לו רשות לדון דיני קנסות, ורב אשי בא להסביר שכיון שהוא סמוך הרי הוא יכול לדון דיני קנסות ופטור מתשלומים כשטעה. לעומת זאת, לפי השיטה שאף דיין סמוך צריך את רשות הנשיא כדי להפטר מתשלומים, מתפרשים דברי הגמרא "ויהבי ליה רשותא למידן דיני קנסות", שאחרי שנסמך, הנשיא נותן לו רשות מפורשת להפטר מתשלומים (עיי' בירור הלכה לעיל ב, א ציון ט). בעל מרגליות הים מבאר שאפשר להגביל את הנסמך לתחום מסוים בלבד, כגון לדון ולא להורות באיסור והיתר או להורות ולא לדון, להורות ולדון בממונות ולא לדון בקנסות וכו' כמבואר לעיל (דף ה, א, ורמב"ם בהלכות סנהדרין ד, ח). לכן צריך לומר לנסמך שיש לו רשות לדון דיני קנסות, והרמב"ם שכותב 'אפילו